

**LATVIJAS
UNIVERSITĀTE**

Latvijas Universitātes centieni reevakuēt Rīgas Politehniskā institūta bibliotēkas krājumu: rezultāti un problēmjasutājumi

Mārīte Saviča
LU Bibliotēkas direktore
2022. gada 18. oktobrī

Krājuma veidošanās

- 1862. gada vasarā Rīgas Manufaktūras komiteja nodod krājumu bibliotēkai
- 1862/1863. mācību gadā bibliotēkā bija 1048 grāmatas
- Rīgas Biržas komitejas novēlējums – 4000 grāmatas
- Rīgas Tehniskā biedrība - 2700 grāmatas
- 1911. gadā bibliotēkā bija 57 593 grāmatas, nosaukumi 20 880

Krājuma evakuācija

- 1896. gadā Rīgas Politehnikumu pārveidoja par Rīgas Politehnisko institūtu, kura rīcībā nonāca arī agrākā Politehnikuma bibliotēka.
- Pirmā pasaules kara laikā 1915. gada jūnijā Rīgas politehnisko institūtu fronteī tuvojoties evakuēja vispirms uz Tartu, vēlāk uz Gorkiju un beidzot uz Maskavu.
- 1918. gadā rudenī daļa institūta mācībspēku pārgāja uz jaunatvērto Politehnisko institūtu Ivanovā, uz kuriem pāveda arī grāmatas.
- 1919. gadā Ivanovovožņesensku.

Miera līgums starp Latviju un Krieviju

- Parakstīts Rīgā 1920. gada 11. augustā.
- Latvijas Republikas Satversmes sapulce ratificējusi 1920. gada 2. septembrī.
- Līgums sastāvēja no preambulas un 23 pantiem.

Līguma saturs

- 10.-16.pants regulēja Latvijas un Krievijas attiecību ekonomiskos jautājumus par tik, par cik tie izrietēja no Latvijas bijušās piederības Krievijai, nosakot kārtību un apjomus, kādos īpašums, kā arī arhīvi un cita dokumentācija, kas nonākusi Krievijas teritorijā, nododama Latvijas pusei.
- **11.pants.** Krievijas valdība uz sava rēķina atved atpakaļ uz Latviju un nodod Latvijas valdībai bibliotēkas, arhīvus, muzejus, mākslas ražojumus, mācību līdzekļus, dokumentus un citu tamlīdzīgu mācību, valstu, reliģisku, sabiedrisku iestāžu īpašumu, cik no minētiem priekšmetiem izvesti no Latvijas robežām 1914.-1917.gg. pasaules kara laikā un faktiski atrodas vai izrādīsies Krievijas valsts vai sabiedrisku iestāžu pārziņā.

Sarunu gaita

- 1920. gada 3. decembrī, Latvijas puse izvirzīja jautājumu par visas bijušās RPI mantas nekavējošu atgriešanu, ieskaitot arī bibliotēku.
- 1920. gada 27. decembrī Krievijas delegācijas loceklis un eksperts profesors Borisovs paziņoja, ka bijušā RPI bibliotēka ir pilnīgā kārtībā. Tiek strādāts pie bibliotēkas apraksta un sagatavošanas nosūtīšanai uz Maskavu.
- 1923. gada 9. februāra sēdes materiāli ļauj izdarīt viennozīmīgu secinājumu par Krievijas puses centieniem visiem līdzekļiem novilcināt praktiski jebkuru jautājumu par Latvijas pusei piederošo mantas un kultūras vērtību atdošanu.

Sarunu gaita

- Universitātes arhīvā ir notas kopija, kuru Padomju Krievijas ārlietu tautas komisārs G. Čičerins nosūtīja Latvijas ārlietu ministram Z. Meierovicam jautājumā par bijušā RPI bibliotēku.
- Nota nosūtīta, lai noskaidrotu vadības viedokli par padomju priekšlikumiem.
- G. Čičerina 1921. gada 12. janvāra notā norādīts, ka starp mācību iestāžu inventāru, kas jāatdod Latvijai saskaņā ar Krievijas-Latvijas miera līguma **11. pantu**, atrodas arī RPI īpašums, kas savulaik tika nodots Ivanovovožņesenskas Politehnikuma rīcībā.
- G. Čičerins piedāvā Latvijai pusei piekrist augšminētā līguma **15. pantam**, kurš pieļauj iespēju atdot Latvijai īpašumu ne natūrālā veidā, bet attiecīgā ekvivalentā.

Latvijas Augstskolas Organizācijas padomes viedoklis

- Alfrēds Razums - „vecā bibliotēka nesīs vispār maz labuma, jo tehnika ir ārkārtīgi strauji uz priekšu gājusi. Ja izdosies iegūt pietiekami lielu ekvivalentu, šajā gadījumā būs iespējas apmierināt visu fakultāšu vajadzības, to skaitā arī humanitāro. Varēs iegūt arī jaunākās iekārtas tehniskajām fakultātēm. Tādēļ, pēc prorektora domām, jāapmierinās ar ekvivalentu.”
- Pauls Dāle- uzstāja uz visa saņemšanu atpakaļ „in natura”.
- Edgars Jakobi – izteicās kategoriski pret ekvivalentu un atbalstīja prasību „in natura”.
- Profesors **Edgars Lejnīks** norādīja, ka nav iespējams novērtēt RPI bibliotēkā esošos žurnālus. RPI pasūtīja 400 periodisko izdevumu gadā un krāja komplektus vairāk kā 50 gadus. „Žurnālu starpā ir eksemplāri, kuri ar naudu nav nemaz atsverami.”

Latvijas Augstskolas Organizācijas padomes viedoklis

- Prof. Kārlis Balodis atzina bibliotēkas lielo vērtību, bet aizrādīja, ka diemžēl Latvijai par ļaunu runā miera līguma pants, kurā sacīts, ka, ja nav iespējams kādu vērtību atdabūt, tad var atdod ekvivalentu. Viņš izvirzīja priekšlikumu apmierināties ar kompensāciju 5 zelta rubļi par sējumu un izmantot naudu grāmatu iepirkšanai Vācijā, Anglijā un Francijā.
- Prof. E. Felsbergs 1921. g. 13.04. nebūtu slikti kaut daļēji saņemt RPI evakuētās mantas ekvivalentu zeltā.

Krājuma reevakuācija

- 1922. gadā Maskavā notika vairākas apspriedes, kurās tika pieņemts lēmums par bibliotēkas reevakuāciju.
- 1923. gada 13. XI LU no Latvijas ārlietu ministrijas „nosūtīts Valsts kara zaudējumu komisijas akts par bijušā Rīgas Politehniskā institūta bibliotēkas nodošana Latvijas Augstskolas pilnvarotajam, līdz ar nodoto grāmatu, žurnālu sarakstiem.”
- 1923. gada decembrī no Ivanovovožņesenskas 3 vagonos reevakuēja bibliotēkas daļu – 2500 grāmatas, ap 450 periodisko izdevumu komplektu.
- 1924. gada 9. janvārī LU saņēma 207 kastes ar grāmatām un žurnāliem.

Krājuma reevakuācija

- LU šādus sarakstus neizdevās atrast. Uz LU Saimniecības Padomes oficiālas veidlapas Latvijas Universitātes Padomei 1923. gada 29. XII tika nosūtīta vēstule ar lūgumu no speciāla fonda dzēst summu **1603, 25 Ls.**, kas tika izlietota „sakarā ar bij. Rīgas Politehniskā institūta bibliotēku reevakuāciju” un nebija paredzēta tā gada budžetā.
- Budžets. LU padome 1925/1926. gadā. „Griezusies pie Ministru Kabineta ar lūgumu atvēlēt īpašu **1500 latu** lielu kredītu izdevumiem, kas saistīti ar bij. R. P. Institūta bibliotēkas kataloga noraksta pagatavošanu SSSR.”

Krājuma raksturojums

„Atpaliekot sējumu skaita ziņā no citām Krievijā esošajām zinātniskajām bibliotēkām, tā zināmā mērā pārspēja tās ar savu zinātnisko vērtīgumu, grāmatu un žurnālu atlases solīdumu un gandrīz pilnībā bija izvairījusies no tā saucamā grāmatu balasta. Bibliotēkas galvenā atšķirības zīme ir milzīgs periodisko izdevumu pilnu sēriju skaits visās galvenajās valodās, pie tam gandrīz vienmēr – no pirmā to izdošanas gada. Ievērojamas šo komplektu daļas nav nevienā no lielākajām Krievijas republikas bibliotēkām.”
(1924. gads „Vēstis”).

Krājuma raksturojums

Acta mathematica

Annalen der Chemie

Annalen, Mathematische

Annales de Chimie et de physique

Annali di matematica

Bauzeitung, Schweizerische

Crelles Journal

Comptes rendus de l'Académie des sciences

Des Sciences

Dinglers Polytechnisches Journal

Krājuma raksturojums

„Lielās cerības, kuras lika uz agrākā Rīgas Politehniskā Institūta bibliotēkas reevakuāciju, par nožēlu nav piepildījušas. No šīs ļoti vērtīgās bibliotēkas ir saņemti atpakaļ ap **800 sējumi**, kuru saturs ir mazsvarīgs. Turpretim visas žurnālu kolekcijas, no kurām ļoti daudzas nav vairs dabūjamas, un ja vienā otrā gadījumā tas izdotos par iespējamu, tad to nepielaiž bibliotēkas budžets.” (1925.g.)

Krājuma reevakuācija

- „Garlaicīgās sarunās par šo mantu reevakuāciju (kas 1920. gada miera līgumā bija paredzēta) prasīja daudz laika un enerģijas, vairākkārtēju universitātes pārstāvja prorektora doc. Razuma braukšanu uz Maskavu, un gala rezultātā, izņemot archīva atdabūšanu, nedeva gandrīz nekādus panākumus. Ar lielu novēlēšanos no bagātās bibliotēkas atpakaļ saņemti kādi **800 sējumi**, pa lielākai daļai ar mazvērtīgu saturu. No pārējā inventāra – nekas.”

E. Felsbergs par bibliotēku

- 1923. gada 22. februārī. „Viens no lielākajiem mūsu universitātes trūkumiem ir laba bibliotēka, nav arī izredzes dabūt atpakaļ no Ivanovo Vozņesenskas to nelielo bibliotēku, kas piederēja bijušam Rīgas Politehniskajam Institūtam.”
- E.Felsbergs rakstā „Latvijas Universitāti tālāk izveidojot” piemin arī bibliotēku.
- ...īgaunī mums ir aizsteigušies priekšā. Tā, piemēram, ar bibliotēku. Igaunī no Krievijas atdabūjuši visu veco slaveno Tērbatas universitātes bibliotēku un to čakli papildinājuši, kamēr mēs no nelielās Rīgas politehniskā institūta bibliotēkas esam atpakaļ saņēmuši tikai to, ko krievi uzskatīja par mazsvarīgu un sev nevajadzīgu...”

Latvijas Augstskolas Organizācijas padomes viedoklis

- 1930. gada septembrī LR ārlietu ministrija lūdza rektoru A. Tenteli beidzot sniegt precīzu informāciju, jo 1923. gada 11. decembrī un vēlāk atkārtoti Ārlietu ministrija bija lūgusi LU saimniecības padomi sagatavot memorandu par atlikušo mantu, tomēr visās atbildēs tika uzrādīts mantas kopīgais apjoms, nevis detalizēts aizvesto lietu saraksts. (LVVA, 7427.f.6.apr. 230 lieta).

Secinājums

- Miera līguma panti starp Latviju un Krieviju paredzēja visai ierobežotu īpašuma atdošanu, arī šīs ierobežotās saistības Krievija pilnībā nekad tā arī neizpildīja.
- Sākot no 1923.g. miera līguma komisijas materiālos nekādu konkrētu ziņu par RPI bibliotēku nav.
- Aktualizēts krājuma jautājums 1958. gadā, 1990. gadā.

Paldies par uzmanību!

**LATVIJAS
UNIVERSITĀTE**